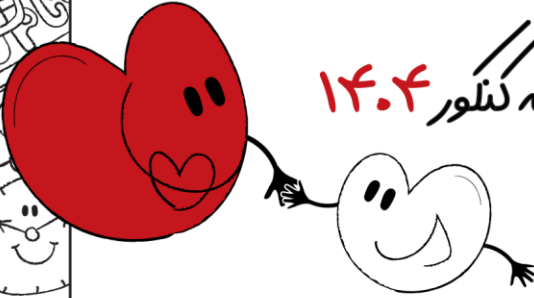

با بیا تاملند

جزوه
دوره سالانه کنکور ۱۴۰۴

ادبیات

قافیه

استاد قاضی

قافیه

تعریف ردیف و قافیه

۱

ردیف: به کلماتی که عیناً پایان مصراع‌ها می‌آیند و در معنی، املا و تلفظ مشترک هستند، ردیف می‌گویند.

قافیه: به کلماتی که در پایان مصراع‌ها یا ابیات می‌آیند و حرف یا حروف آخر آن‌ها مشترک است قافیه می‌گویند. قافیه یکی دیگر از بایسته‌های شعر است که بر بار موسیقایی و خوش‌آهنگی آن می‌افزاید.

قواعد قافیه

۲

حروف اصلی مورد نیاز قافیه تابع دو قاعده است.

قواعد قافیه

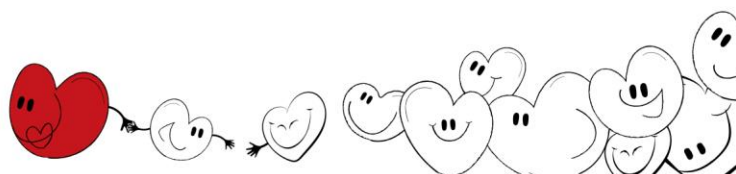
مثال: خدا، رها، دلگشا و ما - سبو، ابرو، گیسو و مو	مصوت‌های بلند «ا» و «و» به تنهایی می‌توانند اساس قافیه باشند.	قاعده ۱
مثال: مار و دیدار (ار) - دشمن و زن - (ءن)	الف) یک مصوت + یک صامت	قاعده ۲
مثال: دست و مست - (ءست) دوست و پوست (وست)	ب) یک مصوت + دو صامت	

حروف الحاقی در قافیه

۳

به آخر واژه‌های قافیه یک یا چند وند اضافه می‌شود که به آن‌ها حروف الحاقی می‌گویند، این حروف نیز جزء حروف مشترک قافیه‌اند و رعایت کردن آن‌ها نیز الزامی است.

◀ به آخرین حرف اصلی قافیه «روی» می‌گویند.

حروف الحاقی پر کاربرد	
مثال	حروف الحاقی
درخت‌ها، بخت‌ها	نشانه‌های جمع: ان، ها، ات ون وین
پوستش، دوستش	ضمایر متصل: م، ت - ش، مان، تان، شان
می‌بینم، می‌نشینم	شناسه‌ها: م، ی، د، یم، ید، ند
خفتن، گفتن	ن مصدری
خوب‌ترین، محبوب‌ترین	تر و ترین
مردی، دردی	ی نکره
بیمارند، بیکارند	مخفف صیغه‌های زمان حال بودن
مسگر، زرگر (گر)، مردانه، زنانه (انه)	هر پسوند مشترک بین کلمات قافیه
مسین، رویین (ین) - باغبان، پاسبان (بان)	
جوی، بوی - خدای، جای	(ی) آخر بعضی از واژه‌های مختوم به (ا) و (و)

◀ علاوه بر پسوندهای مشترک بین کلمات قافیه، مصوت بلند «ی» و «ه» غیرملفوظ که مصوت «ی» یا «ه» محسوب می‌شود، همیشه الحاقی هستند حتی اگر جزء حروف اصلی یک واژه باشند؛ مثلاً در کلمات «علی، کشتی، وصی و...» و «نامه، خانه، کوچه و...» الحاقی محسوب می‌شوند.

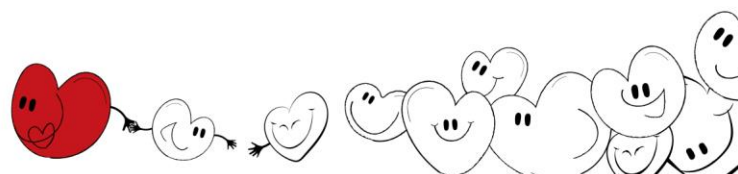
مثال: کسی مشککش برد پیش علی مگر مشککش را کند منجلی

اختلاف کلمات قافیه در مصوت کوتاه	۴
---	----------

اگر کلمات قافیه در مصوت کوتاه اختلاف داشته باشند، ولی صامت‌های یکسانی داشته باشند به شرط داشتن حروف الحاقی قافیه درست است

مثال: جمله معشوق است و عاشق پرده‌ای زنده معشوق است و عاشق مرده‌ای

واژه‌های قافیه: پرده‌ای و مرده‌ای / حروف الحاقی: ای / حروف اصلی: رد یا ید، که در مصوت کوتاه اختلاف دارند و به دلیل داشتن حروف الحاقی قافیه درست است.

قرار گرفتن برخی از حروف الحاقی در جایگاه حروف اصلی قافیه

۵

از پسوندهای واژه‌های قافیه در صورتی که یکسان نباشند، می‌توان حروف اصلی قافیه را استخراج کرد. این نکته دو حالت دارد:

مثال	
باز نان را زیر دندان کوفتند / گشت عقل و جان و فهم هوشمند ← (ءند، مند)	الف) هر دو واژه قافیه دارای پسوند هستند، اما پسوند یکسان ندارند.
پس این پیر از آن طفل نادان‌تر است / که از بهر مردم به طاعت در است ← (نادان‌تر - در) حروف قافیه: ے ر	ب) یکی از واژه‌های قافیه پسوند دارد و واژه دیگر پسوند ندارد.

حروف قبل از حروف اصلی در قافیه

۶

برای قافیه کردن کلمات نیازی نیست حروف قبل از حروف اصلی قافیه را رعایت کنیم؛ مثلاً دو کلمه «حکایت و شکایت» در «ءکایت» مشترک هستند، اما حروف اصلی آن‌ها «ءت» است و نیازی نیست حروف قبل از «ءت» رعایت شود؛ مثلاً این دو کلمه را می‌توان با «منت» قافیه کرد. **◀ کلمات جناس تام می‌توانند قافیه شوند.**

مثال:

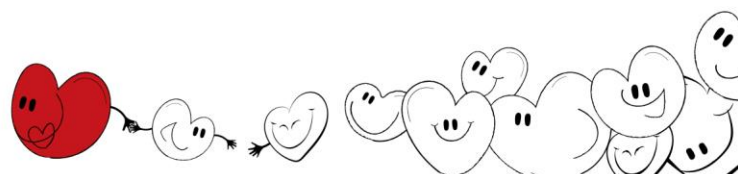
چون حقت داد آن ریاضت شکر کن تو نکردی او کشیدت ز امر کن
 فعل امر از مصدر «کردن»
 اشاره به کن فیکون در قرآن مجید

ظهور حروف قافیه در دو کلمه

۷

گاهی حروف قافیه در دو کلمه ظاهر می‌شوند.

مثال: چراغ روی تو را شمع گشت پروانه مرز حال تو با حال خویش پروا، نه

کلمات قافیه: «پروانه، پروا، نه» ← حروف الحاقی: ه / حروف اصلی: ان / برای به دست آوردن حروف اصلی در مصراع دوم، دو کلمه «پروا» و «نه» درگیر حروف اصلی قافیه شده‌اند.

مثال: اگر مراد تو ای دوست بی‌مرادی ماست مراد خویش دگر باره من نخواهم خواست

کلمات قافیه: «ما + ست و خواست» / حروف اصلی «است» طبق الگوی «م + ص + ص» و در مصراع اول برای به دست آوردن «است» از دو کلمه «ما + ست» استفاده شده است.

قافیه شدن پیشوندهای فعل

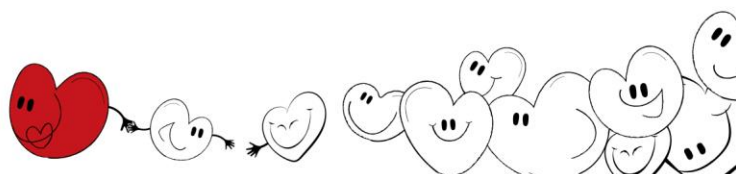
۸

گاهی اوقات می‌توان پیشوندهای فعل را کلمات قافیه دانست.

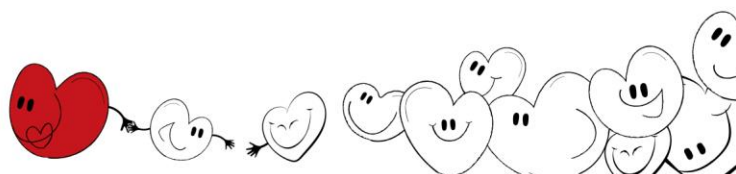
مثال: دلم جز مهر مه‌رویان طریقی بر نمی‌گیرد

ز هر در می‌دهم پندش ولیکن در نمی‌گیرد

کلمات قافیه: «بر و در»، حروف اصلی «ر» است.

انواع عیوب قافیه	۹
<p>مثال</p>	<p>نوع عیب</p>
<p>گفت بسیار آن بلیس از مکر و غدر میر از او نشنید کرد استیز و صبر کلمات قافیه: «صبر» و «غدر» ← اختلاف در صامت (ب و د)</p>	<p>الف) اختلاف در صامت</p>
<p>مرا چون خلیل آتشی در دل است که پنداری این شعله بر من گل است کلمات قافیه: «دل» و «گل» در مصوت کوتاه «و» و «ء» اختلاف دارند.</p>	<p>ب) اختلاف در مصوت</p>
<p>جان گرامی بود آن نعمت لذیذ لیک آزادی گرامی تر عزیز کلمات قافیه: «لذیذ» و «عزیز» و این دو «عزیز» و این دو کلمه در نوع حرف اصلی «ز، د» اختلاف دارند.</p>	<p>پ) عدم رعایت شکل املائی حروف اصلی قافیه</p>
<p>دیدار تو حل مشکلات است صبر از تو خلاف ممکنات است کلمات قافیه: «مشکلات و ممکنات» حروف الحاقی: «ات» و بین این دو کلمه هیچ حرف مشترکی غیر از حروف الحاقی وجود ندارد.</p>	<p>ت) عدم رعایت حروف اصلی و اشتراک در حروف الحاقی</p>
<p>صلاح کار کجا و من خراب کجا ببین تفاوت ره از کجاست تا به کجا کلمات قافیه: «خراب» و «تا + به» که در مصراع دوم «ه» الحاقی است و مصراع اول الحاقی ندارد.</p>	<p>ث) یکی از واژه های قافیه، الحاقی ندارد.</p>

تسبیح ۱: قافیه در همه ابیات درست است؛ به جز:

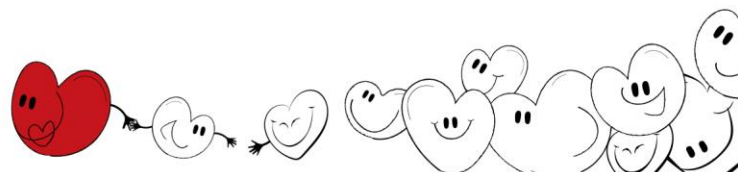
از تو نباشد که ندادی نظیر	۱) از همه باشد به حقیقت گزیر
مانیش عشق خورده و لعل تو نوشخند	۲) ای خنده تو راهزن کاروان قند
نه ز روح است و نه از روحانی است	۳) گرچه آتش نیز هم جسمانی است
غم جان من بیچاره خوردی	۴) تو آنچه از تو سزد گفتی و کردی

تسبیح ۲: قافیه در کدام بیت، نادرست است؟

ور دهم آن شرح، خط بر جان نهم	۱) من کی ام آن را که شرح آن دهم
بی طمع شد ز اشتر آن یار و خویش	۲) چون بدیدش یاد آورد آن خویش
کفر ایمان گشت و ایمان کفر شد	۳) مر مرا اینجا شکایت شکر شد
هر دو چشم خویش را نیکو بمال	۴) می نمایم مار اندر چشم مال

تسبیح ۳: در همه ابیات قافیه درست است؛ به جز:

خاک در چشم مروّت می زنی	۱) خویشتن را عارف و واله کنی
سر بر آورد از فراز پشته‌ای	۲) ناگهان تمثال گرگ هشته‌ای
هست اینجا گرگ و او را پاسبان	۳) گفت یک گوشه است آن باغبان
هر جهود و گبر از او آگه بدی	۴) گر میسر کردن حق ره بدی

تسبیح ۴: قافیه همه ابیات، نادرست است، به جز:

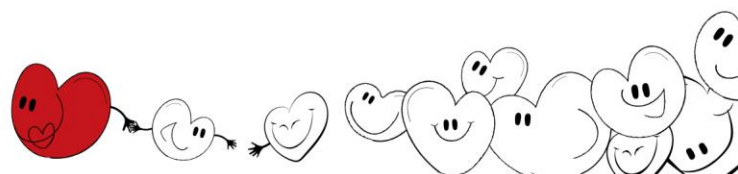
(۱) قوم نوح از مکر تو در نوحه‌اند	دل کباب و سینه شرحه شرحه‌اند
(۲) تو یکی شاهی بُدی از باغ خُلد	چون گرفتم او مرا تا خُلد بُرد
(۳) سر بر آوردند از دریای حق	که بگیر ای شیخ سوزن‌های حق
(۴) شهریار اندر پی او اسب تاخت	تا که او را در بیابانی بیافت

تسبیح ۵: در کدام بیت، حروف قافیه، طبق قاعده «۲» (مصوت + دو صامت) آمده است؟

(۱) چون ندارم من قبول و رشد غیب	خلق را رد می‌کنم از خود به عیب
(۲) جان نیاید در نشاط الا که بر بوی حبیب	تا گل رنگین نیاید خوش نالد عندیب
(۳) هر آن حدیث که از عشق می‌کنند روایت	خلاصه سخن است آن و مابقی است حکایت
(۴) من خاک پای آن گسَم کاو خون ساغر می‌خورد	تاراز دل ساغر چرا هر دم به لب می‌آورد

تسبیح ۶: قافیه کدام بیت، نادرست است؟

(۱) اگر هزاران سال باشد عمر او	او نگردد سیر خود از جست و جو
(۲) روز موسی پیش حق نالان شده	نیم شب فرعون هم گریان بده
(۳) همچو جان بی‌گریه و بی‌خنده شد	جانش رفت و جان دیگر زنده شد
(۴) عکس میدان نقش دیباچه جهان	نام هر بنده جهان خواجه جهان

تست ۵: قافیه در کدام بیت نادرست است؟

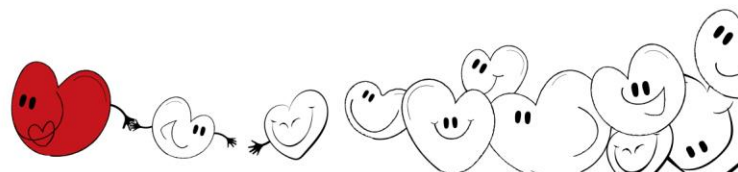
۱) گوی شو، می‌گرد بر پهلوی صدق	غلط‌غلطان در خم چوگان عشق
۲) هر یکی خواهان دگر را همچو خویش	از پی تکمیل فعل و کار خویش
۳) کافران هم جنس شیطان آمده	جانشان شاگرد شیطانان شده
۴) بگذر ای مؤمن که نورت می‌گشود	آشتم را چون که دامن می‌کشد

تست ۱۱: قاعده قافیه در واژه‌های قافیه کدام بیت متفاوت است؟

۱) یار با ما بی‌وفایی می‌کند	بی‌گناه از من جدایی می‌کند
۲) آن گره کاو زد همی بگشایدش	مهره کاو انداخت او بر بایدش
۳) به بوی آن که شبی در حرم بیاسایند	هزار بادیه سهل است اگر بپیمایند
۴) از نظرت کجا رود و برود تو هم‌رهی	رفت و رها نمی‌کنی، آمد و ره نمی‌دهی

تست ۱۲: قافیه کدام بیت نادرست است؟

۱) زان که بنمود حق به جان و دلش	رمزهای حقیقت از لیش
۲) نواگر شدند آن پری چهرگان	نو آیین بود مهر در مهرگان
۳) صورت صدقش از دریچه فضل	دیده فاروق را به علم و و به عدل
۴) بُود سال‌ها کط سر آیندگان	ندیدم کسی جز تو ز آیندگان

تست ۱۳: قافیه در کدام بیت درست نیست؟

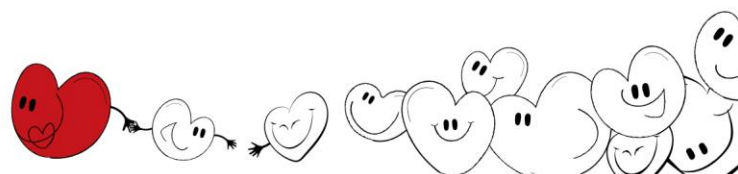
- (۱) چون کنی خیره دوستی دعوی همه گرفتار هرزه بی‌معنی
(۲) فدای قاصد جانان کزو آسوده شد جانم بشارت‌های خوش داد از اشارت‌های جانانم
(۳) هان ای طیب عاشقان دستی فروکش بر برم تا بخت و رخت و تخت خود بر عرش و کرسی بر برم
(۴) جز به من التفات کی کردی غم زشت و نکو کجا خوردی

تست ۱۴: کدام بیت ذوق‌فیتین است؟

- (۱) مشو تا توانی ز رحمت بری که رحمت بر ندد چو رحمت بری
(۲) قلم زن که بد کرد با زبردست قلم بهتر او را به شمشیر دست
(۳) دمی رفت و یاد آمدش روی دوست دگر خیمه زد بر سر کوی دوست
(۴) گدارا چو حاصل شود نان شام چنان خوش بخسبد که سلطان شام

تست ۱۵: در کدام بیت «عیب قافیه» یافت می‌شود؟

- (۱) از وبای زرق و محروم برآ در جهان حی و قیومی درآ
(۲) مطرب جان مونس مستان بود نُقل و قوت و قوت مست آن بود
(۳) بنگر این کشتی خَلقان غرقِ عشق ازدهایی گشت گویی حلقِ عشق
(۴) گفت شاه ما همه صدق و وفاست آنچه بر ما می‌رسد آن هم ز ماست

تسک ۱۶: کدام بیت ذوقافیتین است؟

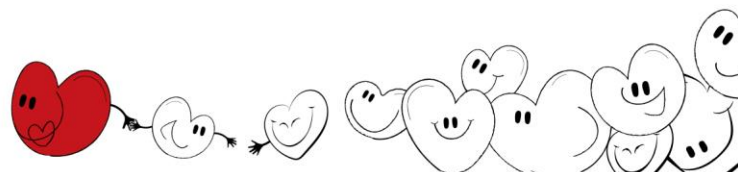
- (۱) هر که را با مُرده سودایی بوَد
بر امید زنده سیمایی بوَد
- (۲) سوختم چون بوی برناید ز من
و آتش غم روی ننماید ز من
- (۳) شاه فلک‌بین به صبح، پرده برانداخته
پیر خردبین به می، خرقه درانداخته
- (۴) ای چرخ از آن ستارهٔ رعنا چه خواستی
وای باد از آن شکوفهٔ زیبا چه خواستی

تسک ۱۷: طبق تبصره‌های قواعد دوگانه، قافیهٔ کدام بیت، معیوب است؟

- (۱) در وفای عشق تو مشهور خوبان چو شمع
شب‌نشین کوی سربازان و زندانم چو شمع
- (۲) گـر پلـیدان ایـن پلـیدی‌ها کـنند
آب‌ها بر پاک کردن می‌تنند می‌تنند
- (۳) زهرها هر چند زهری می‌کنند
زودتر باقانشان برمی‌کنند
- (۴) این جهان جنگ است گل، چون بنگری
دزه با دزه، چو دین با کافری

تسک ۱۸: قافیهٔ کدام بیت، به شکل «مصوّت + صامت + صامت + حروف الحاقی» نیست؟

- (۱) خاک دل آن روز که می‌بیختند
شبنمی از عشق بر آن ریختند
- (۲) آتش قهر برافروخته‌اند
خانمان ضعیفان سـوخته‌اند
- (۳) گر مستمند و با دل غمگینم
خیره مکن ملامت چندینم
- (۴) چنان در قید مه‌رت پای بندم
که گویی آهویی سر در کمندم

تست ۱۹: کدام بیت دارای دو قافیه پایانی (ذوقافیتین) است؟

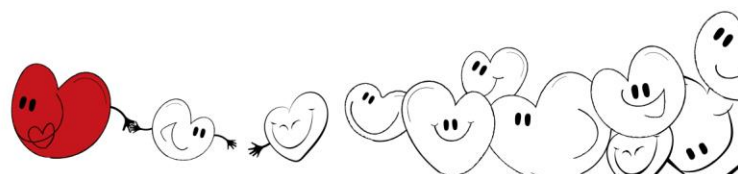
- (۱) باز ز ابروی کمان و نوک مژگان زد به تیرم بارالها چاره‌ای کن سخت در چنگش اسیرم
(۲) ای دفتر حسن تو را فهرست خط و خال‌ها تفصیل‌ها پنهان شده در پرده اجمال‌ها
(۳) تت به ناز طبیبان نیازمند مباد وجود نازک‌ت آزرده گزند مباد
(۴) بگفتا دریغ آیدم نام دوست که هر کس نه در خورد پیغام اوست

تست ۲۰: در کدام گزینه قافیه خطی رعایت نشده است؟

- (۱) ای آن که تو خالق و ما بنده تو بر بنده عطا بود برازنده تو
(۲) ای آنکه فروزنده خورشید و مهی بر هستی ذات خود به وحدت گوهی
(۳) همه خستگان را ببردند نیز نماندند از خواسته نیز چیز
(۴) جان گرامی بود و آن نعمت لذیذ لیک آزادی گرامی تر عزیز

تست ۲۱: قافیه کدام گزینه نادرست است؟

- (۱) ز سـودایش پریشان خوبرویان خریداران به هر جانب پریشان
(۲) مـرا با چشم گریان آفریدند تو را با لعل خندان آفرینند
(۳) نـکردیم کاری در این بندگی‌ها ندیدیم خیـری از این زندگی‌ها
(۴) هر که را مقصود حسن عارض است از دلبران عارضی عشق است، نتواند نهادن دل بر آن

تسبیح ۲۲: کدام گزینه «ذوقافیتین» است؟

(۱) معدن گنج و گهر این خاک دان	در شو و منگر دگر این خاکدان
(۲) گر دمد از کهگل من یاسمن	کی رود از این دل من یاس من
(۳) صبا بلبلان را دریده دهل	ز نامحرمان روی پوشیده گل
(۴) به تاج و به تختش جهان تازه باد	سر خصم او تاج دروازه باد

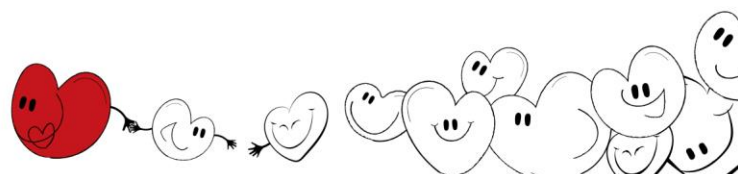
تسبیح ۲۳: کدام بیت ذوقافیتین است؟

(۱) اهل تحقیق چو در کوی خرابات آیند	از ره میکده بر بام سماوات آیند
(۲) ناله‌ای کان ز دل چنگ برون می‌آید	گر بدانی ز دل سنگ برون می‌آید
(۳) در پای تو هرکس که سرانداز نیاید	چون هندوی زلف تو سرافراز نیاید
(۴) ز درد چهره محال است مرد زرد کند	چه لایق است که اظهار درد مرد کند

تسبیح ۲۴: از بین گروه کلمات زیر، قافیه کردن چند گروه کلمه صحیح است؟

(می بینمشان - کاشان) - (غیرتمندانه - تکدانه) - (بلندترین - زیرزمین) - (تسلیت - لباس) - (خنده - زنده) - (یادگاری - پادگانی) - (چشمک‌زن - دشمن)

- (۱) پنج (۲) شش (۳) هفت (۴) چهار

تسبیح ۲۵: کدام بیت «ذوقافیتین» است؟

(۱) نه گردنکشان را بگیرد به فور	نه عذر آوران را براند به جور
(۲) جمله معشوق است و عاشق پرده‌ای	زنده معشوق است و عاشق مرده‌ای
(۳) یکی از هستی خود گفت و پندار	یکی مستغرق بت گشت و زَنار
(۴) ای قصه بهشت ز کویت حکایتی	شرح جمال حور ز رویت روایتی

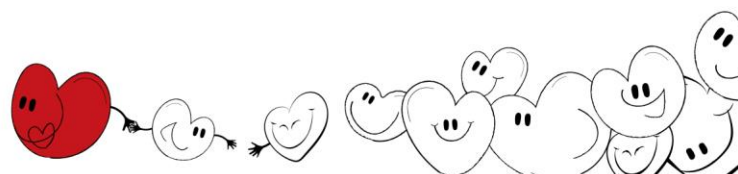
تسبیح ۲۶: تبصره کدام بیت با ابیات دیگر فرق دارد؟

(۱) تا قیامت گر بگویم بشمرم	من ز شرح این قیامت قاصرم
(۲) چرا آمدی در سرای تهی	که هرگز نبینی مهی و بهی
(۳) می‌کان عاشقان خوردند و رفتند	حقیقت راز معنی فاش گفتند
(۴) سربلندی همت یاران بود	نعمتم از برکت ایشان بود

تسبیح ۲۷: قافیه کردن چند گروه کلمه از گروه کلمات زیر درست است؟

(زمین، نشین) - (غذا، قضا) - (می‌رویم، سیم) - (لبریز، تبریز) - (جانان، گریان) - (می‌روند، دانشمند)
- (چشمک، بابک) - (انسان‌ها، ازدها)

- (۱) پنج (۲) شش (۳) هفت (۴) هشت

تسبیح ۲۸: کدام بیت ذوقافیتین است؟

(۱) یاب به خاک افتد به خواری پیش او	یا سخن گوید به زاری پیش او
(۲) من کنون در بندگیت ای پادشاه	همچو برفی کرده ام موی سیاه
(۳) شعر تو عشاق را سرمایه داد	عاشقان را دایم این پیرایه باد
(۴) گر شما اسرار دان ره شوید	آن گهی از حال من آگه شوید

تسبیح ۲۹: کدام بیت ذوقافیتین است؟

(۱) هر که خواهد قسم خود بر جان زند	هر که خواهد قسم خود پنهان کند
(۲) سراندازان همی آیی نگارین جگر خواره	دلم بردی نمی دانم چه آوردی دگر باره
(۳) رندان همه جمعند در این دیر مغانه	درده تو یکی رطل بدان پیر یگانه
(۴) ای دیده من جمال خود اندر جمال تو	آینه گشته ام همه بهر خیال تو

تسبیح ۳۰: قافیه در کدام بیت نادرست است؟

(۱) مرغ ز آن دانه نظر خوش می کند	دانه خم از دور راهش می زند
(۲) که تو صاحب خرمنی من خوشه چین	من بتام تو ولایت های چین
(۳) چاکرت شاهان جنایت می کند	آن عرض زنجیر و زندان می شود
(۴) گرچه مشغولم چنان احمق نیم	که شکر افزون کشی تو از نیم

